

1. Wat is morfologie?

A. Basisbegrippen

1. ER WORDT EEN ONDERSCHIED GEMAAKT TUSSEN **LEXICALE WOORDEN** OF **INHOUDSWOORDEN** ENERZIJD EN **GRAMMATICALE WOORDEN** OF **FUNCTIEWOORDEN** ANDERZIJD. WAT IS HET VERSCHIL? OMCIRKEL HIERONDER DE FUNCTIEWOORDEN.

elkaar	maar	bus	bushalte	
de	appelboom	kat	zich	
al	van	erboven	wanneer	werken

2. MEN NOEMT INHOUDSWOORDEN OOK WEL OPEN-KLASSEWOORDEN. WAAROM? WELKE WOORDSOORTEN BEHOREN TOT DE **OPEN KLASSE**?
3. WAT IS HET VERSCHIL TUSSEN **GELEDE** EN **ONGELEDE WOORDEN**? OMCIRKEL HIERONDER DE ONGELEDE WOORDEN.

appelboom	appel	glijbaan	vijandig	raakpunt	vijftien
bespreking	kantoor	vervolgopleiding	bloemist		

4. GELEDE WOORDEN BESTAAN UIT TWEE OF MEER **MORFEMEN**. WAT ZIJN DE MORFEMEN VAN DE GELEDE WOORDEN IN OEFENING 3?
5. ER WORDT EEN ONDERSCHIED GEMAAKT TUSSEN **VRIJE** EN **GEBONDEN MORFEMEN**. LEG UIT WAT DAARMEE BEDOELD ZOU KUNNEN WORDEN. OMCIRKEL HIERONDER DE GEBONDEN MORFEMEN.

watermeloen	tafeltje	dokter	assistente	tafelpoot
bedoeling	blauwogig	schooljongen	gehoor	de

6. AFHANKELIJK VAN DE POSITIE IN HET GELEDE WOORD, WORDEN GEBONDEN MORFEMEN ONDERVERDEELD IN **PREFIXEN** EN **SUFFIXEN** (SAMEN AFFIXEN GENOEMD). ZET DE PREFIXEN EN SUFFIXEN VAN DE WOORDEN IN OEFENING 3 EN 5 IN DE JUISTE KOLOM.

PREFIXEN	SUFFIXEN

7. NAAST PREFIXEN EN SUFFIXEN, BESTAAN ER OOK **INFIXEN**, ZIJ HET NIET IN HET NEDERLANDS. WAT WEL VOORKOMT, IS HET **DISCONTINU AFFIX**. IN DE WOORDEN HIERONDER ZIE JE DIT VERSCHIJNSEL. WAT HOUDT HET IN?

gebergte	gewerkt	gelopen
----------	---------	---------

8. ER WORDT EEN ONDERSCHIED GEMAAKT TUSSEN **SAMENSTELLINGEN** (OF COMPOSITA) EN **AFLEIDINGEN** (OF DERIVATIES). ONDERSTREEP DE SAMENSTELLINGEN EN OMCIRKEL DE AFLEIDINGEN.

ijzersterk	slaapwandelen	bewandelen	ondiep	pantoffel
spreekster	hongerstaking	luchtvaartmuseum	buitenlands	

9. DAARNAAST IS ER EEN VERSCHIL TUSSEN **AFLEIDING** EN **FLEXIE**. WAT IS HET VERSCHIL? OMCIRKEL HIERONDER DE AFLEIDINGEN, ONDERSTREEP DE GEVALLEN MET FLEXIE.

man	mannen	mannelijk	koud	koude	kouder	ijskoud
spreker	spreekuur	spreekt	sprak	noem	genoemd	

10. IN WELKE WOORDEN UIT OEFENING 9 IS SPRAKE VAN **STAMVERANDERING**. DIT PROCES IS OVERIGENS **NIET MEER PRODUCTIEF**; HET WORDT NIET MEER GEBRUIKT OM NIEUWE WOORDEN TE VORMEN.

11. WAT WORDT VERSTAAN ONDER EEN **MORFOLOGISCHE CATEGORIE**? GROEPEER DE VOLGENDE WOORDEN VOLGENS MORFOLOGISCHE CATEGORIE.

muffig, bleekachtig, onartistiek, doofachtig, groenig, kalig, kaalachtig, onbekwaam, rossig, ondiep, oneffen, witachtig, ongrieks, onzeker, natachtig, bangig, bruinig, lila-achtig

Morfologische categorie 1	Morfologische categorie 2	Morfologische categorie 3

12. BEPAAL DE **CATEGORIALE WAARDE** VAN BOVENSTAANDE MORFOLOGISCHE CATEGORIEËN, D.W.Z. DE BETEKENIS DIE DE LEDEN VAN DE MORFOLOGISCHE CATEGORIE GEMEENSCHAPPELIJK HEBBEN.

13. BEHOREN DE VOLGENDE WOORDEN TOT ÉÉN VAN DE MORFOLOGISCHE CATEGORIEËN VAN OEFENING 11? WAAROM WEL/NIET? WAT IS ER BIJZONDER AAN DEZE WOORDEN?

grimmig	slordig	zuinig
---------	---------	--------

14. DE WOORDEN IN OEFENING 13 ZIJN ALLEEN **VORMELIJK GELEED**; DE DOORSNEE TAALGEBRUIKER ERVAART ZE NIET (MEER) ALS GELEED. WELKE VAN ONDERSTAANDE WOORDEN HEBBEN HUN MORFOLOGISCHE GELEEDHEID VERLOREN EN ZIJN ENKEL VORMELIJK GELEED?

knaagdier	potlood	wespennest	schouwburg
beginnen	bekijken	bezuinigen	betogen
ijsje	meisje	lelijk	deftig

15. KAN JE NOG ANDERE VOORBEELDEN GEVEN VAN WOORDEN DIE SLECHTS VORMELIJK GELEED ZIJN?

16. DE BETEKENIS VAN DE WOORDEN IN DE LINKERKOLOM IS MIN OF MEER **COMPOSITIONEEL**. DAT GELDT IN VEEL MINDERE MATE VOOR DE WOORDEN IN DE RECHTERKOLOM. LEG UIT.

appelboom tafelkleed spreker	tennisarm woordenboek alcoholcontrole
------------------------------------	---

17. VEEL GELEDE WOORDEN HEBBEN **SEMANTISCHE SPECIALISATIE** ONDERGAAN. ZE ZIJN **GELEXICALISEERD**. LEG UIT AAN DE HAND VAN BOVENSTAANDE VOORBEELDEN. BEDENK ZELF EEN PAAR ANDERE VOORBEELDEN.

B. Gemotiveerde woorden

18. DE RELATIE TUSSEN DE BETEKENIS (SIGNIFIÉ) EN BETEKENAAR (SIGNIFIANT) KAN **ARBITRAIR** ZIJN OF (GEDEELTELIJK) **GEMOTIVEERD**. WELKE WOORDEN HIERONDER ZIJN GEDEELTELIJK GEMOTIVEERD? WAAROM?

tafel	tafelpoot	boom	appelboom	aardbei
	sprookje	kindje	werkloos	koekoek

19. ZOWEL GELEDE ALS ONGELEDE WOORDEN KUNNEN (GEDEELTELIJK) GEMOTIVEERD ZIJN. ALS WE KIJKEN NAAR DE **ONGELEDE WOORDEN**, KUNNEN WE ZES TYPES ONDERSCHIEDEN. BESTUDEER ONDERSTAANDE CATEGORIEËN EN VOORBEELDEN. LEG UIT IN WELK OPZICHT ER SPRAKE IS VAN **GEMOTIVEERDHEID**.

Onomatopée	Klanksymboliek	Afkorting
koekoek miauwen woef-woef	kul, lul, prul, sul slet, sloerie, slordig, sloof, slijm, slungel	porno lab bios
Letterwoord	Lettergreepwoord	Samensmelting
aids havo pin	beha PvdA a.u.b.	brunch digibeet cirkant

20. SOMMIGE LETTERGREEPWOORDEN EN SAMENSMELTINGEN VERTONEN EEN BEPAALDE MATE VAN GELEEDHEID, HOEWEL ZE NIET GELEED ZIJN IN DE STRIKTE ZIN VAN HET WOORD (ZE ZIJN NIET SYSTEMATISCH GELEED). IN WELKE KOLOM STAAN WOORDEN DIE EEN MATE VAN GELEEDHEID VERTONEN?

aso homo pedo	brabo lesbo slomo
---------------------	-------------------------

21. SYSTEMATISCH GELEDE WOORDEN ZIJN GEDEELTELIJK GEMOTIVEERD. WE KUNNEN ONDERSTAANDE TYPES ONDERSCHIEDEN. ZET DE WOORDEN IN DE JUISTE KOLOM! BEDENK ZELF EXTRA VOORBEELDEN.

kleurloos, proefpersoon, (ik) bleef, (ik) douche, onaardig, (ik) schil, kippensoep, (de) val, (het) geloof, koningdag, (de) drank, (ik) dronk, angstig, (het) vroom, strandstoel, bakker

Samenstelling	Afleiding
Impliciete transpositie = conversie	Stamverandering

22. VUL DE WOORDEN OP DE JUISTE PLAATS IN ONDERSTAAND OVERZICHT IN. IN ELKE KOLOM HOREN VIER WOORDEN. BEDENK PER KOLOM EEN EXTRA VOORBEELD.

(ik) fiets, boom, deftig, flexwerk, zeldzaam, keukentafel, (ik) sprak, stoel, botel, (de) oehoe, halvarine, sul, aso, appel, moeilijk, WAO, besteden, leuk, witachtig, limbo

<= ARBITRAIR / (GEDEELTELIJK) GEMOTIVEERD =>

Ongeleed	Vormelijk geleed	Niet geleed	Niet systematisch geleed	Systematisch geleed

C. Herhaling

23. LEG DE VOLGENDE (MORFOLOGISCHE) TERMEN UIT EN GEEF TELKENS EEN VOORBEELD.

lexicaal woord; inhoudswoord; grammaticaal woord; functiewoord; open klasse; gesloten klasse; geleed woord; formeel geleed woord; ongeleed woord; mate van geleedheid; arbitrair; gemotiveerd; vrij morfeem; gebonden morfeem; affix; suffix; prefix; infix; discontinu affix; flexie; afleiding; samenstelling; impliciete transpositie; conversie; stamverandering; onomatopée; klanksymboliek; afkorting; letterwoord; lettergreepwoord; samensmelting; morfologische categorie; categoriale waarde; compositioneel; lexicalisering; semantische specialisatie

2. Woordvorming

A. Woordenschatuitbreiding

1. LEES ONDERSTAANDE TEKST EN VUL DE VOLGENDE TERMEN OP DE JUISTE PLAATS IN: **BETEKENISVERANDERING; ONTLENING; 'URSCHÖPFUNG'** EN **WOORDVORMING**. **BEDENK TELKENS ZELF EEN AANTAL VOORBEELDEN.**

Het Nederlands kent – net als alle andere talen – diverse mogelijkheden om de woordenschat uit te breiden. Taalgebruikers hebben daar vaak behoefte aan omdat ze iets willen uitdrukken waarvoor hun woordenschat niet het juiste, adequate woord bevat. Ze willen verwijzen naar een nieuwe zaak, ze willen een speciaal stilistisch effect bereiken enz. De belangrijkste middelen daarvoor zijn:

- _____ (overnemen van een woord uit een andere taal, bijvoorbeeld *computer*)
- _____ (creëren van een nieuw woord 'uit het niets', bijvoorbeeld *epibreren*)
- _____ (aanpassen van de betekenis van een woord, bijv. *muis* voor een *computermuis*)
- _____ (creëren van een nieuw woord met behulp van bestaand taal materiaal)

<http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/morphology/wordformation>

B. Morfologische processen

2. BESTUDEER ONDERSTAANDE MORFOLOGISCHE PROCESSEN. WELKE ZIJN **PRODUCTIEF**?

COMPOSITIE / DERIVATIONELE PROCESSEN =>

Samenstelling	Affigering	Conversie	Stam- verandering	Affix- extractie	Affix- Substitutie
<i>dakterras</i> <i>lantaarnpaal</i> <i>slaapwandelen</i> <i>doodsbang</i>	<i>ondiep</i> <i>groenig</i> <i>rekening</i> <i>schoonheid</i>	<i>(ik) douche</i> (> <i>de douche</i>) <i>(ik) fiets</i> (> <i>de fiets</i>)	<i>(ik) woog</i> (> <i>wegen</i>) <i>(ik) leed</i> (> <i>lijden</i>)	<i>kreukbaar</i> (vs. <i>onkreukbaar</i>) <i>fanaat</i> (vs. <i>Fanaticus</i>)	<i>veroveren/</i> <i>heroveren</i> <i>verzuilen/</i> <i>ontzuilen</i>

3. ELK PROCÉDÉ HEEFT EEN **DERIVATIONEEL DOMEIN**: DE VERZAMELING MOGELIJKE BASISWOORDEN. DAAROP GELDEN BEPAALDE **BEPERKINGEN**. VERGELIJK BIJVOORBEELD DE VOLGENDE VOORBEELDEN EN GA NA WAT VOOR BEPERKINGEN ER GELDEN PER PROCÉDÉ. (LET OP: EEN ASTERISK (*) BETEKENT DAT HET WOORD ONGRAMMATICAAAL IS)

Voorbeeld A

<i>pruts</i>	<i>pruts</i> erij	<i>huichel</i>	<i>huichel</i> erij	<i>stotter</i>	* <i>stotter</i> erij/arij
<i>schrijf</i>	<i>schrijf</i> erij	<i>bedel</i>	<i>bedel</i> erij	<i>weiger</i>	* <i>weiger</i> erij/arij
<i>vlei</i>	<i>vlei</i> erij	<i>reken</i>	<i>reken</i> erij	<i>luister</i>	* <i>luister</i> erij/arij

Voorbeeld B

<i>vijand</i>	<i>vijand</i> ig	<i>voogdes</i>	* <i>voogdes</i> sig
<i>trut</i>	<i>trut</i> tig	<i>heldin</i>	* <i>heldin</i> nig
<i>nuf</i>	<i>nuf</i> fig	<i>violist</i>	* <i>violist</i> ig
<i>angsthaas</i>	<i>angsthaas</i> ig	<i>scholier</i>	* <i>scholier</i> ig

Voorbeeld C

leerling	leerlinge	fabriek	*fabrieke
pedagoog	pedagoge	appartement	*appartemente
therapeut	therapeute	sigaret	*sigarette

Voorbeeld D

diep	ondiep	ademloos	*onademloos
handig	onhandig	zinloos	*onzinloos
nuttig	onnuttig	nutteloos	*onnutteloos

Voorbeeld E

blind	*blinditeit	blindheid	stabiel	stabieliteit	stabielheid
doof	*doviteit	doofheid	intiem	intimiteit	intiemheid
schoon	*schooniteit	schoonheid	joviaal	jovialiteit	joviaalheid
streng	*strengiteit	strengheid	divers	diversiteit	diversheid

4. NIET ALLE MOGELIJKE WOORDEN ZIJN **WAARSCHIJNLIJKE WOORDEN**. NIET ALLEEN M.B.T. DE BASISWOORDEN, MAAR OOK M.B.T. DE AFGELEIDE WOORDEN, ZIJN ER BEPAALDE BEPERKINGEN. WE KUNNEN INHERENTE, NIET-INHERENTE EN PRAGMATISCHE FACTOREN ONDERSCHIEDEN. WELKE INHERENTE FACTOREN ZORGEN ERVOOR DAT DE VORMEN MET VRAAGTEKENS NIET WAARSCHIJNLIJK ZIJN?

Voorbeeld F

denken	?denking	herdenken	herdenking
volgen	?volging	vervolgen	vervolging
zwijgen	?zwijging	verzwijgen	verzwijging
spreken	?spreking	bespreken	bespreking

Voorbeeld G

kotsen	?kotsing	gekots
klooien	?klooing	geklooi
boeren	?boering	geboer
flikflooi	?flikflooiing	geflikflooi
ouwehoeren	?ouwehoering	geouwehoer

5. OOK **NIET-INHERENTE FACTOREN** BEÏNVLOEDEN DE WAARSCHIJNLIJKHEID VAN EEN BEPAALDE AFGELEIDE VORM. HET GAAT DAN MET NAME OM BELEMNERING DOOR HET BESTAAN VAN EEN **HOMONIEM** OF **SYNONIEM**. LEG UIT AAN DE HAND VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

Voorbeeld H

liegen	?lieger	leugenaar
koken	?koker	kok
stelen	?steler	dief

Voorbeeld I

Prefigering met -be: intransitief werkwoord => transitief werkwoord
Bijvoorbeeld: werken => bewerken; kijken => bekijken; klimmen => beklimmen
Maar: zitten => ?bezitten (in de betekenis "zitten op")

Voorbeeld J

zingen	zong	?zingde
kijken	keek	?kijkte
nemen	nam	?neemde

6. DE REGELMATIGE FLEXIE WORDT IN VOORBEELD J **GEBLOKKEERD** DOOR DE BESTAANDE, ONREGELMATIGE VORM. TOCH KAN ER OOK **REGULARISERING** VASTGESTELD WORDEN. BEKIJK DE VOORBEELDEN HIERONDER EN ZOEK EEN VERKLARING.

Voorbeeld K

durven	dorst	durfde
waaien	woei	waaide
ervaren	ervoer	ervaarde

7. BEHALVE INHERENTE EN NIET-INHERENTE FACTOREN, BEÏNVLOEDEN OOK **PRAGMATISCHE FACTOREN** DE WAARSCHIJNLIJKHEID VAN EEN AFGELEIDE VORM. BESPREEK DE VOLGENDE VOORBEELDEN.

Voorbeeld L

ongelukkig	?onblauw
onjuist	?onrood
onmogelijk	?onwit

Voorbeeld M

blauwogig	scheelogig	eenogig	?ogig
roodwangig	bolwangig	holwangig	?wangig

8. DE WOORDEN OGIG EN WANGIG MOGEN DAN VREEMD KLINKEN, WE KUNNEN ZE NIET HELEMAAL UITSLUITEN, ZOALS BLIJKT UIT HET BESTAAN VAN DE WOORDEN *HANDIG*, *KOPPIG* EN *HARIG*. HOE KOMT HET DAT DEZE WOORDEN TOCH INGANG HEBBEN GEVONDEN?

C. Woordvorming van woordcombinaties

9. LEES ONDERSTAANDE TEKST OVER **WOORDCOMBINATIES**. VUL DE ONTBREKENDE WOORDEN IN. KIES UIT:
mentale; verbuiging; morfologische; afleidbaar; semantische specialisatie

Woorden die een duidelijke vorm-betekenisgeleding vertonen zijn niet altijd het resultaat van _____ processen: ze kunnen ook ontstaan zijn uit combinaties van woorden. We spreken in dat geval van lexicalisatie van woordcombinaties. [We hebben de term] "lexicalisatie" ook al gebruikt, namelijk voor de opname van gelede woorden in het (_____) lexicon, onder andere als gevolg van _____. Steeds is bij lexicalisatie dus sprake van eenheden die zijn opgenomen in het lexicon.

[...]

In de behoefte aan namen voor dingen met een kenmerkende eigenschap wordt niet alleen voorzien door A+N-samenstellingen, maar vooral door een syntactisch benoemingsprocédé: een A+N-woordgroep. Woordgroepen als [...] *kleine teen* en *donkere kamer* fungeren als naam en vertonen een vorm van semantische specialisatie: hun betekenis is niet _____ uit de samenstellende delen. We nemen daarom aan dat ze zijn opgeslagen in het lexicaal geheugen van de taalgebruiker. Ook al zijn ze gelexicaliseerd, het blijven woordgroepen, want woordstatus hebben ze niet gekregen. Dat blijkt onder andere uit de _____ van het adjectief, en uit het accentpatroon.

Booij en Van Santen (1998)

10. ZET DE VOLGENDE WOORDEN OP DE JUISTE PLEK, EN LEG ZE UIT AAN DE HAND VAN DE VOORBEELDEN:
samenstellingen; vrije woordgroepen; gelexicaliseerde woordgroepen

.....	.....	.....
vrijkaart zwartboek dundruk groothandel	vrije schop zwarte markt dunne darm grote school	vrije weg zwarte sok dunne streep grote afstand

11. AANGRENZENDE ELEMENTEN IN EEN SYNTACTISCHE CONSTRUCTIE KUNNEN SOMS ÉÉN WOORD WORDEN. DIT IS **WOORDVORMING VAN WOORDCOMBINATIES**. LEG DIT VERSCHIJNSEL UIT AAN DE HAND VAN DE VOLGENDE VOORBEELDEN:

Voorbeeld N

die coninx crone	=> die coninxcrone	=> de koningskroon
dat heren huis	=> dat herenhuis	=> het herenhuis
die siele rust	=> die sielerust	=> de zielerust

Voorbeeld O

te gelijker tijd	=> tegelijkertijd
ter nauwer nood	=> ternauwernood
te huis	=> thuis

D. Functiewoorden

12. LEES ONDERSTAAND TEKSTJE EN LEG UIT HOE COMPLEXE PREPOSITIES ALS *ACHTERAAN*, *BOVENOP* EN *BINNENIN* ZIJN ONTSTAAN.

Alleen de klasse van lexicale woorden kan worden uitgebreid door middel van morfologische procédés. Nieuwe grammaticale woorden worden niet gevormd, maar kunnen ontstaan door het herhaald gebruik van bepaalde combinaties van lexicale en/of grammaticale woorden. Er zijn bijvoorbeeld heel wat complexe preposities die niet het resultaat zijn van samenstelling maar van **lexicalisatie** van voorzetselcombinaties [...].

Booij en Van Santen (1998)

13. "Wanneer lexicale woorden of woordcombinaties tot functiewoord worden, spreken we van **grammaticalisatie**." Leg uit aan de hand van het woord *richting* (vergelijk de voorbeelden hieronder!).

de richting	richting Amsterdam	richting Jan	richting onze klanten
-------------	--------------------	--------------	-----------------------

E. Herhaling

14. LEG DE VOLGENDE TERMEN UIT EN GEEF TELKENS EEN VOORBEELD.

betenisverandering; ontlening; 'Urschöpfung'; woordvorming; compositie; affigering; conversie; stamverandering; affixextractie; affixsubstitutie; derivatieel domein; waarschijnlijke woorden; productief procédé; homoniem; synoniem; samenstelling; gelexicaliseerde woordgroep; vrije woordgroep; lexicalisering; grammaticalisering; blokkering; regularisering

3. Flexie

A. Inleiding

1. WAT IS HET VERSCHIL TUSSEN **FLEXIE** EN **DERIVATIE**? BINNEN DE GEBONDEN MORFEMEN MAKEN WE EEN ONDERSCHIED TUSSEN **DERIVATIEMORFEMEN** EN **FLEXIEMORFEMEN** (OOK WEL **UITGANGEN**) GENOEMD. OMCIRKEL HIERONDER DE FLEXIEMORFEMEN.

mannen	schatje	koudst	Rebecca's [jas]	verzekering
winter	surfen	gekeken	mooie [jas]	kijkende
boerin	kook	kookt	kookte	kookten [heeft] gekookt
wacht[!]	tafeltennis	leve [de koning]	dienaar	het

2. NIET ALLE FLEXIEVORMEN HEBBEN DE STRUCTUUR "STAM + UITGANG". ER KAN OOK SPRAKE ZIJN VAN STAMVERANDERING OF **SUPPLETIE**. WAT HOUDT SUPPLETIE IN? OMCIRKEL DE VORMEN WAARBIJ WE DIT VERSCHIJNSEL ZIEN.

kijken	keek	gekeken	ben	is	was
duurder	heetst	beter	minst	meer	

3. HIERONDER VIND JE EEN OVERZICHT VAN DE FLEXIECATEGORIEËN VOOR HET HUIDIGE NEDERLANDS. GEEF PER CATEGORIE EEN VOORBEELD UIT OEFENING 1 EN VERZIN OOK ZELF EEN VOORBEELD.

	Flexiecategorieën	Voorbeelden
N	getal (enkelvoud, meervoud)	
	naamval	
A	trappen van vergelijking (vergelijkende trap, overtreffende trap)	
	verbuiging in attributieve positie	
V	tijd (onvoltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid tegenwoordige/verleden tijd)	
	modus (indicatief, conjunctief, imperatief)	
	deelwoorden (voltooid, tegenwoordig)	
	infinities	
	getal (enkelvoud, meervoud)	
	persoon (1e, 2e, 3e)	

B. Flexie zelfstandig naamwoord

4. NEDERLANDSE SUBSTANTIEVEN KENNEN EEN ENKELVOUDSVORM EN EEN MEERVOUDSVORM. UITZONDERINGEN ZIJN DE **SINGULARIA TANTUM** EN DE **PLURALIA TANTUM**. LEG DE TERMEN UIT OP BASIS VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

SINGULARIA TANTUM	PLURALIA TANTUM
ijver	notulen
zonneshijn	hersenen
haat	kleren
liefde	inkomsten
geluk	financiën
nieuws	middeleeuwen
informatie	chemicaliën
belangstelling	onkosten
zand	scrupules
goud	ingewanden
melk	paperassen
Ellen	omstreken
België	doeleinden

5. BESTUDEER PARAGRAFEN 1.5, 2.1, 2.2 EN 2.7 IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS* M.B.T. DE MEERVOUDSVORMING. MAAK OEFENINGEN 1, 2, 4, 5, 10 EN 11 (HOOFDSTUK 1/2).
6. SOMMIGE WOORDEN HEBBEN ZOWEL EEN **MEERVOUDSVORM OP -EN** ALS OP **-S**. DE EERSTE VORM WORDT DAN MEESTAL STILISTISCH HOGER GEWAARDEERD. DAARNAAST KAN ER OOK **BETEKENISVERSCHIL** OPTREDEN, ZOALS IN DE VOLGENDE VOORBEELDEN. PROBEER TELKENS HET BETEKENISVERSCHIL TE OMSCHRIJVEN!

bal	ballen	bals
blad	bladeren	bladen
letter	letters	letteren
pad	padden	paden
portier	portieren	portiers
Schot	Schotten	schoten
vader	vaders	vaderen

7. **NAAMVALLEN** KOMEN BIJ GEWONE NOMINA VRIJWEL NIET MEER VOOR IN HET HUIDIGE NEDERLANDS. EEN UITZONDERING IS HET **GENITIEFSUFFIX**, DAT ECHTER SLECHTS IN EEN BEPERKT GEVAL KAN OPTREDEN. WANNEER? BEKIJK ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

Henks fiets	*de jongens fiets
Miekes huis	*het meisjes huis
Natasha's oogschaduw	*de vrouws oogschaduw
Agnes' overtuiging	*de dames overtuiging
Vondels drama's	*de auteurs drama's
Amsterdams havens en grachten	*de stads havens en grachten
(mijn) vaders verzamelwoede	*de mans verzamelwoede
(jouw) tantes overheerlijke gebakjes	*de vrouws overheerlijke gebakjes

8. ER LEVEN NOG ENKELE **NAAMVALLEN** VOORT IN **VERSTEENDE UITDRUKKINGEN** . GEBRUIK DE ONDERSTAANDE VOORBEELDEN IN EEN ZIN EN OMSCHRIJF DE BETEKENIS. DE EERSTE DRIE ZIJN OUDE GENITIEFVORMEN, DE ANDERE ZIJN DATIEFVORMEN.

de heer des huizes	
de plaats des onheils	
de tand des tijds	
in den beginne	
in koelen bloede	
om den brode	
heden ten dage	
van (ganser) harte	
van goeden huize	
ten huize van	
ten onrechte	
met voorbedachten rade	
te rade gaan bij	
ten tijde van	
te allen tijde	
met dien verstande	

9. HET **GENUS** WORDT IN HET NEDERLANDS NIET UITGEDRUKT IN DE NOMINA; WEL IN HET LIDWOORD (*DE* OF *HET*) EN IN DE UITGANG VAN HET ATTRIBUTIEF ADJECTIEF. ER ZIJN GEEN DUIDELIJKE REGELS, WEL ENKELE TENDENSEN. BESTUDEER 2.3 IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS* EN P. 9 IN DE SYLLABUS VAN W. ENGELBRECHT. MAAK OEFENING 3, 7 EN 8 I.V.M. HOOFDSTUK 1/2.

C. Flexie bijvoeglijk naamwoord

10. LEES PARAGRAFEN 8.2, 8.6, 8.7, 8.8, 9.10, 9.11 EN 9.12 IN VERBAND MET DE **TRAPPEN VAN VERGELIJKING** IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS*. MAAK OEFENING 5, 6 EN 7 I.V.M. HOOFDSTUK 1/2.
11. LEES PARAGRAFEN 8.3, 8.4, 8.5, 9.1, 9.2, 9.3, 9.4 EN 9.5 IN VERBAND MET HET (**ATTRIBUTIEF**) **GEBRUIK VAN HET ADJECTIEF** IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS*. MAAK OEFENING 3 EN 4 I.V.M. HOOFDSTUK 1/2.

D. Flexie werkwoord

12. WAT VERSTAAT MEN ONDER **VERBUIGING** EN **VERVOEGING**?
13. WAT IS HET VERSCHIL TUSSEN **STERKE** EN **ZWAKKE WERKWOORDEN**? BEKIJK HOOFDSTUK 53 IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS*. DAARIN VIND JE EEN LIJST VAN DE FREQUENTSTE ONREGELMATIGE WERKWOORDEN. KEN JE ZE ALLEMAAL? ZOEK DE WOORDEN OP DIE JE NIET KENT.
14. LEES HOOFDSTUK 11 EN 14 IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS* M.B.T. DE VORMKENMERKEN VAN HET WERKWOORD EN HET GEBRUIK VAN DE WERKWOORDSTIJDEN. MAAK OEFENING 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 EN 9 I.V.M. HOOFDSTUK 11 EN OEFENING 6 EN 7 I.V.M. HOOFDSTUK 14.

3. BEKIJK ONDERSTAANDE VOORBEELDEN. HEBBEN A EN B DEZELFDE **CATEGORIALE WAARDE**?
WAAROM WEL/NIET?

1A		1B	
rijder	<i>rijden</i>	monteur	<i>monteren</i>
bewaker	<i>bewaken</i>	acteur	<i>acteren</i>
onderzoeker	<i>onderzoeken</i>	inspecteur	<i>inspecteren</i>

2A		2B	
onrijp	<i>rijp</i>	onmens	<i>mens</i>
onhelder	<i>helder</i>	ondier	<i>dier</i>
ongaaf	<i>gaaf</i>	onkruid	<i>kruid</i>
onecht	<i>echt</i>	onding	<i>ding</i>

4. BINNEN ÉÉN MORFOLOGISCHE CATEGORIE KAN SPRAKE ZIJN VAN **POLYSEMIE**. LEG UIT AAN DE HAND VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

1		
violist trombonist gitarist cellist	impressionist behaviorist fascist modernist	arabist germanist latinist hispanist

2				
juwelier	scholier	winkelier	avonturier	tuinier

5. WE BEKIJKEN ENKELE **AFLEIDINGEN (SUBSTANTIEVEN)**. LEES DE VOORBEELDEN; IS HET EEN DE- OF HET-
WOORD? KEN JE ANDERE WOORDEN DIE VOLGENS HETZELFDE PROCÉDÉ GEVORMD ZIJN?
LEES VERVOLGENS DE ONDERDELEN "SUBSTANTIEVEN MET EEN PREFIX" EN "SUBSTANTIEVEN MET EEN
SUFFIX" VAN PARAGRAAF 2.5 IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS*.

Substantieven met een prefix

on-	niet-	non-
ontrouw onweer	niet-aangeslotene niet-ingezetene	non-talent non-interventie

wan-	mis-
wanbeleid wansmaak	miskraam miskoop

ex-	oud-
ex-voetballer ex-man	oud-docent oud-leerling

aarts-	super-	hyper-	ultra-
aartsvijand	supermens	hypercorrectie	ultrafilter
aartsbisschop			

Ken je nog andere prefixen?

Substantieven met een suffix

-e	-e	-e
volwassene blinde	groene nieuwe	nuttige aangename

-e	-es	-in	-ster
logopediste spionne	eigenares tovenares	vriendin zigeunerin	voorzitster naaister

-ing	-heid	-iteit
ontmoeting opruiming	vanzelfsprekendheid goedheid	rariteit stommititeit

Ken je nog andere suffixen?

6. WE BEKIJKEN ENKELE **AFLEIDINGEN (ADJECTIEVEN)**. BEKIJK DE VOORBEELDEN. KEN JE VERGELIJKBARE WOORDEN?

Adjectieven met een prefix

on-	niet-	in- (+ allomorfen)	a-
ondiep oneffen	niet-bekwaam niet-verenigbaar	informeel illegaal	atonaal aseksueel

aarts-	oer-
aartsdom aartsconservatief	oerdegelijk oerlelijk

Ken je nog andere prefixen?

Adjectieven met een suffix

-s	-isch	-iek
joods; Deens Gents; Nederlands duivels; hemels	romantisch morfologisch	canoniek tiranniek

-achtig	-ig	-erig
kaalachtig lila-achtig	bruinig rossig	bruinerig zoeterig

-achtig	-ig	-erig
struisvogelachtig moerasachtig	kattig hufferig	houterig slijmerig

-achtig
regenachtig weigerachtig

-erig
blufferig hebberig

-baar	-(e)lijk	-zaam
hoorbaar aanneembaar	begrijpelijk erfelijk	buigzaam volgzaam

-(e)lijk
lichamelijk gevaarlijk

Ken je nog andere suffixen?

7. WE BEKIJKEN OOK ENKELE **WERKWOORDEN** DIE **AFLEIDINGEN** ZIJN. KEN JE ANDERE VOORBEELDEN?

Werkwoorden met prefixen

be-	be-	be-
bekijken; beklimmen begroeten; bekritisieren	bedraden bemannen	beangstigen bevuilden

ont-	ont-	ont-
ontspannen; ontstoppen ontglippen; ontgroeien ontdooien; ontwaken	ontpitten onthoofden	ontronden ontgroenen

her-
herbouwen; hertrouwen herhalen; herstellen

Ken je nog andere prefixen?

Werkwoorden met suffixen

-el	-er	-ig
trappelen kreukelen	spetteren knippen	zondigen eindigen

-eer
adviseren importeren

C. Onomasiologische benadering

8. LEES ONDERSTAANDE TEKST EN VUL DE JUISTE WOORDEN IN.

persoonsnamen, polysemie, allomorf, allomorfen, productief, improductieve, semasiologisch, onomasiologische, metonymische

Tot nu toe hebben we alleen _____ gekeken naar woordvormingsprocessen, dus vanuit een bepaald procedé. Vaak is het echter zinvol om een _____ benadering te kiezen: welke procedés zijn er voor een bepaalde functie. Soms hebben we te maken met min of meer synonieme procedés, soms met duidelijke betekenisverschillen. Hier volgen een paar voorbeelden.

Voor de vorming van **nomina agentis** (_____) staat niet alleen -er (met zijn _____ -aar en -der ter beschikking, maar ook -aard (*wreedaard*) en -erd (*dikkerd*). Bij sommige woorden concurreren deze beide suffixen, waarbij we te maken kunnen hebben met regionale variatie: *lelijkerd* (Nederland), *lelijkaard* (België). Daarnaast hebben we nog -erik (*viezerik*), dat soms concurreert met -erd (*bangerd, bangerik*).

Ook voor de vorming van **vrouwelijke persoonsnamen** beschikt het Nederlands over meer dan één procedé. Een paar voorbeelden: *fotograf-e, voogd-es, mass-euse, historic-a, held-in, sprek-ster*. Niet alle suffixen zijn _____: de woorden op -es en -in kunnen niet zonder meer worden uitgebreid. Andere zijn zeer beperkt in hun gebruik: -euse alleen bij persoonsnamen op -eur, -a alleen bij persoonsnamen op -us. Productief zijn vooral -e (*docent-e, echtgenot-e*) en -ster, waarbij -ster in deverbale persoonsnamen vooral wordt gebruikt ter vervanging van het mannelijke -er (*schrijver-schrijfster, gebruiker-gebruikster*). Dit geldt ook voor het _____ -der (*aanvoerder-aanvoester*), maar niet voor -aar, waar de vrouwelijke variant wordt gevormd door een affixcombinatie (*bemiddelaar-bemiddelaarster, wandelaar-wandelaarster*).

Nomina actionis, zelfstandige werkwoorden die een handeling of een gebeuren uitdrukken, worden over het algemeen gevormd met het suffix -ing (*afbreking, behartiging, categorisering, handeling, uitvoering* enz.). Nomina actionis vertonen vaak een vrij systematische _____. Zo kunnen veel woorden op -ing niet alleen verwijzen naar een handeling/gebeurtenis, maar ook naar het resultaat ervan:

- de verdoving van de patiënt verliep niet probleemloos (handeling)
- door de verdoving voelde hij niets (toestand, resultaat)

Ook andere _____ relaties zijn mogelijk.

- de aansluiting op internet duurde langer dan verwacht (handeling)
- we hebben drie aansluitingen (object, toestel)

Daarnaast is er o.a. het _____-st (komst) en het suffix -nis (begrafenis). Ook met -erij worden nomina actionis gevormd, die dan echter over het algemeen een negatief betekenselement hebben: *knoeierij, vleierij*, met daarnaast de neutrale metonymische betekenis 'bedrijf': *bloemisterij, brouwerij*. In de pejoratieve betekenis concurreert -erij met het prefix ge-: *geknoei*. In tegenstelling tot het prefix kan -erij in deze betekenis echter ook worden gebruikt achter zelfstandige naamwoorden: *waaghalzerij, smeerlapperij*.

<http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/morphology/derivation>

9. NOMINA AGENTIS KUNNEN GEVORMD WORDEN MET HET SUFFIX –ER, DAT OOK TWEE **ALLOMORFEN** HEEFT, NAMELIJK –AAR EN –DER. WANNEER GEBRUIKEN WE –AAR EN –DER? PROBEER EEN REGEL AF TE LEIDEN OP BASIS VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

bakker	bestuurder	tekenaar
kapper	huurder	bedelaar
renner	regeerder	treuzelaar
loper	woordvoerder	smokkelaar
kraker	hoorder	huichelaar
strijder	gluurder	luisteraar

10. WELKE NOMINA AGENTIS HEBBEN MEESTAL EEN **PEJORATIEVE BETEKENIS**? MET WELKE SUFFIXEN WORDEN ZE GEVORMD? GEEF ENKELE VOORBEELDEN.

Suffix -.....	Suffix -.....	Suffix -.....

11. WAT ZIJN DE MANNELIJKE EQUIVALENTEN VAN DE VOLGENDE VROUWELIJKE PERSOONSNAMEN? WELKE SYSTEMATIEK KUNNEN WE OPMERKEN?

arbeidster	bestuurster	bedelaarster (+ bedelares)
loopster	huurster	wandelaarster
werkgeefster	aanvoester	huichelaarster
voorzitster	beheester	dobbelaarster

12. VUL DE JUISTE SUFFIXEN AAN BIJ DE VOLGENDE VROUWELIJKE PERSOONSNAMEN. WELK PROCÉDÉ IS PRODUCTIEF?

advocat...	dichter...	boer...
assistent...	eigenar...	grav...
student...	prins...	held...
scholier...	zanger...	jod...

docent... leerling... echtgenot... geestverwant...	moordenar... baron... dienar... regent...	herder... neger... vorst... zigeneuner...
---	--	--

13. VAN WELKE WERKWOORDEN ZIJN ONDERSTAANDE WOORDEN AFGELEID? WAT BETEKENEN ZE? KUNNEN WE OOK AFLEIDINGEN OP -ING MET ZE VORMEN? WAAROM WEL/NIET?

gejank gezanik gezeur geblaf	knoeierij pocherij vleierij bedelarij
---------------------------------------	--

14. HOE WORDEN **VERKLEINWOORDEN** GEVORMD? WE GAAN UIT VAN ÉÉN GRONDVORM – TJE – EN VIJF **ALLOMORFEN**. GEEF VOORBEELDWOORDEN BIJ ELKE ALLOMORF. BEKIJK VERVOLGENS PARAGRAAF 2.4 IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS*.

-tje	-pje	-etje	-kje	-je

15. MAAK **DIMINUTIEFVORMEN** VAN DE VOLGENDE WOORDEN.

- baby
- geheim
- pudding
- boer
- vergadering
- haring
- leeuw
- wang
- pluim
- wandeling
- verzameling
- probleem
- bank
- blad
- uur
- touw
- vat
- zeef
- schip
- bloem

16. DE BETEKENIS VAN SOMMIGE **DIMINUTIEVEN** IS **GELEXICALISEERD**. ER ZIJN OOK DIMINUTIVA TANTUM DIE GEEN VERWANT OF HERKENBAAR GRONDWOORD HEBBEN (HIERONDER RECHTS). BEKIJK ONDERSTAANDE VOORBEELDEN EN OMSCHRIJF DE BETEKENIS. KEN JE NOG ANDERE VOORBEELDEN?

- lachertje
- slaapmutsje
- rietje
- standje
- weetje
- slippertje
- spionnetje
- akkefietje
- beetje
- doetje
- hopje
- poffertje
- (op het) nippertje
- snufje (modesnufje)

17. ER ZIJN EEN AANTAL VASTE **UITDRUKKINGEN** WAARIN ALLEEN EEN **VERKLEINWOORD** KAN WORDEN GEBRUIKT (HOEWEL HET NIET-DIMINUTIEVE PENDANT SOMS IN EEN ANDERE CONTEXT GEBRUIKT KAN WORDEN). VUL DE VOLGENDE UITDRUKKINGEN AAN EN OMSCHRIJF DE BETEKENIS. Kies uit en maak diminutieven van: *neus; blad; hart; oog; duim*

- Bij iemand in een goed _____ staan
- iets op zijn _____ kennen
- In het _____ van de winter
- Het _____ van de zalm
- Een _____ in het zeil houden

5. Samenstelling

A. Inleiding

1. NEDERLANDSE **SAMENSTELLINGEN** ZIJN OVER HET ALGEMEEN **RECHTSHOOFDIG**. WAT BETEKENT DAT? LEG UIT AAN DE HAND VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN. BEPAAL TELKENS OF HET WOORD EEN DE- OF HET-WOORD IS.

vleessoep soepvlees	geldzak zakgeld	waterleiding leidingwater
------------------------	--------------------	------------------------------

B. Nominale samenstellingen

2. WE KUNNEN DE VOLGENDE CATEGORIEËN **NOMINALE SAMENSTELLINGEN** ONDERSCHIEDEN. BESCHRIJF DE CATEGORIEËN OP BASIS VAN DE VOORBEELDEN. BEDENK PER CATEGORIE EEN PAAR EXTRA VOORBEELDEN.

tafelpoot huisdier huisdeur luchtballon	grootvader sneltrain zuurkool ziekbed	glijbaan faalangst zoektocht rijpaard
--	--	--

3. DAARNAAST ZIJN ER NOG EEN AANTAL SPECIALE CATEGORIEËN, DIE WE OOK ALS SAMENSTELLINGEN ZOUDEN KUNNEN BESCHOUWEN. LEG UIT AAN DE HAND VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

tussendeur voorgerecht	langslaper samenzang	driehoek tweegesprek
---------------------------	-------------------------	-------------------------

4. BIJ NOMINALE SAMENSTELLINGEN KUNNEN ER **BINDFONEMEN** OPTREDEN. WELKE? LEG UIT AAN DE HAND VAN ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

dievenbende herenkleding zonschijn schapenwol	dorpskern lamsvlees zonsverduistering schaapskudde	trapeuning koffiemelk zonwering schaapherder
--	---	---

5. WE KUNNEN OOK TWEE SPECIALE CATEGORIEËN ONDERSCHIEDEN. BESPREEK ONDERSTAANDE VOORBEELDEN.

eierdooier eierdopje rundergehakt volkerenmoord	eigeel eileider rund(s)vlees volksverhuizing	scheepvaart stedenbouw stedenraad wegenbouw	schipbreuk stadhuis stadsraad wegverkeer
--	---	--	---

6. DE VRAAG IS NU OF WE EEN BEPAALDE SYSTEMATIEK I.V.M. DE BINDFONEMEN OF TUSSENKLANKEN KUNNEN ONDERSCHIEDEN. LEES ONDERSTAANDE TEKST VOOR EEN ANTWOORD OP DIE VRAAG.

De tussenklanken waren oorspronkelijk meervoudsuitgangen, genitiefuitgangen, woorduitgangen of alleen overgangsklanken voor een gemakkelijker uitspraak. De toestand die we nu hebben bij de tussenklanken in samenstellingen is het resultaat van een eeuwenlang proces van taalontwikkeling waarin de genitief grotendeels verloren ging, de woorden hun uitgang verloren en er allerlei verschuivingen optraden, met name door de werking van de analogie. De huidige toestand is daarom erg ondoorzichtig en in veel gevallen willekeurig [...]

ANS

7. ER ZIJN WEL ENKELE TENDENSEN TE BESPEUREN. ZET BIJ ELKE TENDENS DE BIJHORENDE VOORBEELDEN.

kippendief; doktersvoorschrift; bloemetjesbehang; hongersnood; werknemersverklaring; bessenjam; zonneschijn; dorpscafé; eeuwigheidswaarde; ruitjespapier; regeringsdeelname; dameshoed; streepjescode;

/ ə / **kan alleen** optreden bij woorden die een **meervoud op -en** hebben

Bijvoorbeeld:

/ s / **kan** optreden bij woorden die een **meervoud op -en** hebben

Bijvoorbeeld:

/ s / **kan** optreden bij woorden die **geen meervoud** hebben

Bijvoorbeeld:

/ s / is **verplicht** na een diminutief als linkerlid

Bijvoorbeeld:

/ s / is **verplicht** bij woorden die een **meervoud op -s** hebben als ze het kenmerk **[+ levend]** hebben

Bijvoorbeeld:

8. EEN APARTE KWESTIE VORMT DE **SPELLING** VAN DE BINDFONEMEN IN SAMENSTELLINGEN. BEKIJK ONDERDELEN 8 EN 10 IN DE LEIDRAAD OP WOORDENLIJST.ORG. KLIK DOOR OP DE SUBONDERDELEN! MAAK VERVOLGENS ONDERSTAANDE OEFENING. VUL AAN, INDIEN NODIG!

huisje.....melker
bes.....sap
reu.....leuk
kip.....vel
boek.....tas
el.....boog

held.....daad
Koningin.....dag
reu.....laars
huil.....balk
ruimte.....gebrek
boord.....vol

bejaard.....zorg
flier.....fluit
bruid.....gom
hond.....hok
pad.....stoel
mening.....verschil

zon.....opgang
pruim.....boom
horloge.....maker
boer.....dochter
groente.....taart
meisje.....school

9. BINNEN DE NOMINALE SAMENSTELLINGEN KUNNEN WE EEN SPECIALE CATEGORIE ONDERSCHIEDEN, DIE VAN DE **COPULATIEVE SAMENSTELLING**. WAT IS DIT? HIERONDER ZIE JE EEN PAAR VOORBEELDEN.

minister-president	stadhouder-koning	geneesheer-directeur
collega-arts	Oostenrijk-Hongarije	

10. HOE WORDEN COPULATIEVE SAMENSTELLINGEN GESCHREVEN? WAAROM? BESTUDEER ONDERDEEL 6 VAN DE LEIDRAAD OP WOORDENLIJST.ORG IN VERBAND MET **DE SPELLING VAN AFLEIDINGEN EN SAMENSTELLINGEN** (O.A. COPULATIEVE SAMENSTELLINGEN).

- A. MAAK VERVOLGENS SAMENSTELLINGEN EN AFLEIDINGEN OP BASIS VAN DE OPGEGEVEN MORFEMEN. LET OP DE SPELLING!
- B. SOMS IS ER EEN BETEKENISVERSCHIL ALS DE WOORDEN VAN OF AAN ELKAAR WORDEN GESCHREVEN (ZIE LEIDRAAD 6.10). LEG TELKENS UIT.

A.

zonde + ig
oer + dom
tv + tje
doe + het + zelf + zaak
cv + tje
hotel + restaurant
hotel + kamer
hoge + school
lange + termijn + plan + ing
zwart + wit + foto
vijf + honderd + duizend + ste
rechts + extremist + isch
kant + en + klaar
PVV + er
kerst + boom + ver + licht + ing
mond + op + mond + be + adem + ing

B.

Ik vind alles behalve mijn pen.
Het is allesbehalve plezierig.

Jij kunt het even goed als ik.
Je kunt het evengoed laten.

We hebben ten minste een kilometer gelopen.
Kom maar op - tenminste, als je durft.

Ten slotte viel het doek.
We hadden het tenslotte zelf gekozen.

Ze hebben te veel betaald.
Het teveel wordt terugbetaald.

C. Adjectivische samenstellingen

11. NET ALS NOMINALE SAMENSTELLINGEN, ZIJN **ADJECTIVISCHE SAMENSTELLINGEN** EEN PRODUCTIEVE MORFOLOGISCHE CATEGORIE. ER BESTAAN VERSCHILLENDE TYPES. WELKE ZIEN WE HIER?

ijzersterk glashelder vetarm; kansarm kleurrijk; fantasierijk autovrij; alcoholvrij smaakvol; sveevol milieuvriendelijk, kindvriendelijk	lichtgrijs hoogzwanger hoogbegaafd rotvervelend dolblij stomdrunken diepongelukkig	spuugzat kakelvers kraakhelder hapklaar spilziek; praatziek leergierig praatgraag
--	--	---

12. HEEL VAAK HEEFT HET EERSTE LID VAN ADJECTIVISCHE SAMENSTELLINGEN EEN **VERSTERKENDE** FUNCTIE. SOMS BERUST DE VERSTERKENDE INTERPRETATIE OP VERGELIJKING, SOMS IS HET VERGELIJKINGSASPECT **VERBLEEKT**. WELKE COMBINATIES ZIJN GANGBAAR? VERBIND LINKER- EN RECHTERLID! SOMS ZIJN ER MEERDERE MOGELIJKHEDEN!

kurk	schoon
steen	goed
veder	goedkoop
fonkel	misselijk
pis	mager
pijl	lekker
stok	serieus
straat	hoog
lijk	bang
hagel	leuk
lood	blij
dood	droog
doods	licht
bere	nieuw
kei	nijdig
pot	snel
peper	oud
vuur	hard
toren	rood
beeld	doof
brood	vol
spot	arm
ei	bleek
kip	nat
kots	wit
reuze	duur
druip	zwaar

Ken je nog andere adjectieven van dit type?

D. Verbale samenstellingen

13. VERBALE SAMENSTELLINGEN VORMEN GÉÉN PRODUCTIEVE CATEGORIE. EEN UITZONDERING ZIJN DE **SCHEIDBAAR SAMENGESTELDE WERKWOORDEN**. ZIJN DIT ECHTER SAMENSTELLINGEN OF WOORDGROEPEN?

14. OP MORFOLOGISCH VLAK HEBBEN SCHEIDBAAR SAMENGESTELDE WERKWOORDEN EEN WOORDGROEPKARAKTER, TERWIJL ZE EEN SEMANTISCHE EENHEID VORMEN. WE KUNNEN DAAROM SPREKEN VAN EEN SPECIALE CATEGORIE, TUSSEN SAMENSTELLING EN WOORDGROEP IN: **SAMENKOPPELINGEN**. VEEL SAMENKOPPELINGEN HEBBEN EEN **GELEXICALISEERD KARAKTER**. LEG UIT AAN DE HAND VAN DE VOLGENDE SAMENKOPPELINGEN MET VALLEN:

aanvallen	bijvallen
invallen	omvallen
opvallen	tegenvallen
meevallen	binnenvallen
afvallen	samenvallen
wegvallen	neervallen
terugvallen	uitvallen

15. DE VOLGENDE WOORDEN BESCHOUWEN WE NOCH ALS SAMENSTELLINGEN NOCH ALS SAMENKOPPELINGEN, MAAR ALS **ALFEIDINGEN**. HOEWEL DE EERSTE MORFEMEN OOK ALS LEXICALE MORFEMEN VOORKOMEN, BESCHOUWEN WE ZE HIER ALS **PREFIXEN**. WAAROM?

aanbidden	achterhalen	mislukken	onderbreken
volgroeien	weerhouden	doorspekken	ommuren

16. **SAMENKOPPELINGEN** ALS **MEEVALLEN**, **OPBELLEN** EN **GOEDKEUREN** WORDEN NIET GEVORMD DOOR PREFIXEN, MAAR DOOR **PARTIKELS**, HOEWEL ZE IN VEEL GRAMMATICA'S OOK PREFIXEN WORDEN GENOEMD. DUID HIERONDER DE SAMENKOPPELINGEN AAN – DE SCHEIDBARE WERKWOORDEN DUS! SCHRIJF BIJ ELK WOORD HET VOLTOOID DEELWOORD!

uitgeven	inademen	opdragen	teleurstellen
bedoelen	overtuigen	voorkomen	opeten
vastklampen	doorgaan	neerstorten	nabootsen
schoonmaken	voorstellen	meedoen	ontgaan

17. BESTUDEER HOOFDSTUK 18 OVER **SCHEIDBARE WERKWOORDEN** IN *DE REGELS VAN HET NEDERLANDS*. MAAK DE BIJHORENDE OEFENINGEN 1, 2, 3 EN 4.

18. EEN GEVAL APART VORMEN HET VOLGENDE TYPE WOORDEN. ZIJN DEZE WOORDEN SCHEIDBAAR OF ONSCHEIDBAAR?

ijsberen stofzuigen voetballen glimlachen beeldhouwen bloemlezen raadplegen	koorddansen touwtrekken schoonspringen hardlopen paardrijden neuspeuteren duimzuigen
---	--

E. Samenstellende samenstellingen en afleidingen

19. TOT SLOT KUNNEN WE NOG **SAMENSTELLEDE SAMENSTELLINGEN** EN **SAMENSTELLEDE AFLEIDINGEN** ONDERSCHIEDEN. WAT ZOU MEN DAARONDER KUNNEN VERSTAAN? ZET DE JUISTE TERM BOVEN DE JUISTE KOLOM.

.....	.....
blauwogig tweelettergrepig driewieler diensverlening adembenemend	tweepersoonsbed tweerichtingsverkeer drieletterwoord koffiezetapparaat brandblusinstallatie

F. Herhaling

20. LEG DE VOLGENDE TERMEN I.V.M. DE ONDERDELEN "FLEXIE", "AFLEIDINGEN" EN "SAMENSTELLINGEN" UIT EN GEEF TELKENS EEN VOORBEELD.

derivatiemorfeem; flexiemorfeem; suppletie; trappen van vergelijking; singularita tantum; pluralia tantum; genitijsuffix; versteende uitdrukking; attributief (gebruik van een adjectief); verbuiging; vervoeging; sterke werkwoorden; zwakke werkwoorden; semasiologische benadering; onomasiologische benadering; categoriale waarde; polysemie; nomina agentis; vrouwelijke persoonsnamen; nomina actionis; allomorf; metonymie; productief procédé; rechtshoofdig; bindfoneem; copulatieve samenstelling; samenkoppeling; partikel; samenstellende samenstelling; samenstellende afleiding

Literatuur

Geert Booij en Ariane van Santen, *Morfologie. De woordstructuur van het Nederlands* (2e geheel herziene druk), Amsterdam, 1998.

Matthias Hüning, *Morfologie van het Nederlands*.
(<http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/morphology>)

Algemene Nederlandse spraakunst (<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/>)

Arjen Florijn e.a., *De regels van het Nederlands. Grammatica voor anderstaligen*, Groningen/Houten, 2010. (+ werkboek uit 2004)